

Πρόλογος
Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δράμας
κ. Παύλου

Ἡ καθ' ἡμᾶς μαρτυρική Μητρόπολις Δράμας, ἐκπληροῦσα τό ἠθικόν αὐτῆς χρέος πρός τόν κλεῖσαντα τόν ἐπισκοπικόν θρόνον αὐτῆς πανένδοξον ἱερομάρτυρα Χρυσόστομον, ἀνήγειρε πρός τιμήν του περικαλλῆ ἱερόν ναόν, τοῦ ὁποίου τά ἐγκαίνια ἐτελέσαμεν κατά τήν ἡμέραν τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ μνήμης τοῦ διανυομένου σωτηρίου ἔτους 2016.

Ἀποδοθεῖς ὁ ἱερός οὗτος ναός εἰς τήν λογικήν λατρείαν τοῦ ἐν τριάδι Θεοῦ ἡμῶν, ἀποτελεῖ καί ἱεράν ἐστίαν τοῦ Μακεδονικοῦ καί Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἔνθα θά διατηρεῖται ἄσβεστος ἡ παρακαταθήκη τῶν ἀγώνων τοῦ Ἁγίου ὑπέρ τῆς ἑλληνικότητος τῆς Μακεδονίας μας, καθώς καί τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνισμοῦ, καί δὴ τῆς δευτέρας αὐτοῦ Μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας τῆς μεγαλωνύμου Σμύρνης, τῆς ὁποίας ἡ γῆ φυλάττει ὡς ὄλβον πολῦτιμον τά μαρτυρικά αὐτοῦ λείψανα.

Ἡ μετάβασίς του ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τήν ζωὴν διῆλθε διὰ τοῦ Γολγοθᾶ τοῦ μαρτυρίου του, ὡς ἀπόδειξις τῆς γνησιότητος τῆς ἐν Χριστῷ υἰοθεσίας του καί ὡς ἐπιβεβαίωσις τῶν τοῦ Κυρίου λόγων «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπέρ τῶν προβάτων» (Ἰω. 10,11). Οὕτω μετὰ παρρησίας πολλῆς ἱστάμενος πρό τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, περιβεβλημένος τὴν χάριν, τό κλέος καί τὴν δόξαν τοῦ μαρτυρίου του, ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἁγίων προκατόχων του Πολυκάρπου καί Βουκόλου, δέεται ὑπέρ πάντων ἡμῶν, τῶν διαπλεόντων τό πέλαγος τοῦ παρόντος βίου, ἵνα αἰσίως ἐλλιμενισθῶμεν εἰς τὸν ἀσφαλῆ καί ἀκύμαντον λιμένα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ κατὰ Δράμαν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δικαίως σεμνύνεται καί καυχᾶται, διότι ἔσχε τοιοῦτον ποιμένα πανάριστον, ὅστις εἰς καιροὺς καί χρόνους δυσχειμέρους προσέφερε τὰς ἐνθουσιώδεις ἀπαρχὰς τῆς εὐκλεοῦς ἀρχιερατικῆς αὐτοῦ διακονίας εἰς τὴν ἀκριτικὴν ταύτην ἔπαλξιν τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Ἔθνους.

Ἐπ'εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐγκαινιασμοῦ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ του ἐκρίναμεν ἐπωφελῆ τὴν **ἐπανάκδοσιν** τοῦ βίου αὐτοῦ, πρός ὠφέλειαν τῶν φιλομαρτύρων, εἰς προτροπὴν δι' ἀνάδειξιν ἀνιδιοτελῶν ἐργατῶν τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς φιλότατης ἡμῶν πατρίδος, καί διαχρονικὸν παράδειγμα μιμήσεως.

Ὁ Χρυσόστομος ὑπῆρξε γόνος τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μεγαλουργήσαντος Ἑλληνισμοῦ καί βλαστός καί θρέμμα τοῦ ἱερωτάτου θεσμοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Εἰς αὐτό ἀνήκει ἡ τιμὴ καί ἡ εὐγνωμοσύνη πάντων ἡμῶν, διότι τό ἱερὸν τοῦτο κέντρον, τό ὑβριζόμενον, χλευαζόμενον καί λοιδορούμενον ὑπὸ ἐνίων κληρικῶν καί λαϊκῶν -“Κύριε μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην”- ὅτε ἐν Μακεδονίᾳ οὔτε ἵχνος τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὑπῆρχε, ἀπέστειλεν ὡς ἄλλους

διάττοντας ἀστέρας τούς νέους ἱεράρχας αὐτοῦ, πρὸς στηριγμὸν, παραμυθίαν καὶ παρασκευὴν τῆς πολυποθήτου ἐλευθερίας, διαθέτων ὅ,τι ἐκλεκτώτερον, ἀπὸ πλευρᾶς στελεχῶν, εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πυρός. Καὶ διὰ ταύτην τὴν προσφορὰν ἄχρι τοῦ νῦν ἐπλήρωσεν ἐν σιωπῇ καὶ καρτερίᾳ βαρῦτατον τίμημα, λοιδορούμενον καὶ μὴ ἀντιλοιδοροῦν.

Ἐπευλογῶν τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν, ἐκφράζω τὴν ἀρχιερατικὴν μου εὐαρέσκειαν καὶ εὐχαριστίαν πρὸς τὸν ἀξιότιμον Δήμαρχον Δράμας κ.Χριστόδουλον Μамσάκον καὶ τὸν πρόεδρον τῆς ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας κ.Αναστάσιον Χατζηκυριακίδην, διὰ τὴν ἐξ ὀλοκλήρου κάλυψιν τῆς ἐκδοτικῆς δαπάνης, εὐχόμενος εἰς αὐτούς τὰ κράτιστα.

Ἡμεῖς ὡς ἐλάχιστος διάδοχος τοῦ Μητροπολίτου Δράμας Χρυσοστόμου, ἔχοντες κατὰ νοῦν τὸ ἀπαντητικὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἱεράν Σύνοδον τηλεγράφημα «Ὑγρά ἀποσπῶντες ὄμματα ἀπὸ πεφλημένης ἐπαρχίας Δράμας, αἶνεσιν καὶ δόξαν ἀναπέμπομεν τῇ οὕτω τὰ περὶ ἡμᾶς διαταξαμένη ἀγαθοδοτίδι προνοίᾳ Θεοῦ, καλέσαντος ἡμᾶς», διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεδέχετο τὴν ἐκλογὴν του ὡς Μητροπολίτου Σμύρνης, δεόμεθα πρὸς αὐτὸν ὅπως μηδέποτε ἀποστρέψῃ ἀφ' ἡμῶν τὰ ὑγρά ἐκ τῶν δακρύων αὐτοῦ ὄμματα, παρακολουθῶν ἡμᾶς καὶ πρεσβεῦων ὑπὲρ ἡμῶν. ΑΜΗΝ.

Ἱερόν Ἐπισκοπεῖον Δράμας
27^η Αὐγούστου 2016

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

A rectangular stamp containing a handwritten signature in Greek script, which reads "† Ο Δράμας Παῦλος". The signature is written in a cursive style with a cross at the beginning.

† Ο ΔΡΑΜΑΣ ΠΑΥΛΟΣ

**Ο ΕΘΝΟ-ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΑΣ
ΑΓΙΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ-ΣΜΥΡΝΗΣ¹**

“ Ἐκκλησίας τῆς Σμύρνης φωσφόρε Ἄγγελε, Ἱερομάρτυς γενναῖε, ὁ ἔξορίας δεινὰς ὑπομείνας καὶ μαρτύριον κατώδυνον ὑπὲρ ποιμνίου σου καλῶς, ἀρχιθύτα Δραμινῶν καὶ πρόεδρε Ἰωνίας, Χριστὸν ἡμῖν ἐκδυσώπει τοῖς εὐφημοῦσί σε, Χρυσόστομε.”

(Ἀπολυτίκιον Ἁγίου Χρυσοστόμου)

Α. «Ταῖς πρεσβείαις τῶν ἁγίων, Κύριε, σῶσον ἡμᾶς»

Οἱ ἅγιοι ἀποτελοῦν «σημεῖα» τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ μαρτυρίες τοῦ «κατὰ φύσιν» ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Χαρακτηρίζονται ὡς ζωντανοὶ «δεικτες» τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Στὰ πρόσωπα καὶ τῆ ζωῆ τους φανερώνεται ἡ προοπτική, ὁ χαρακτήρας καὶ τό ἦθος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Στούς «βίους τῶν ἁγίων» δέν συναντοῦμε θεωρητικές ἀρχές τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ἀλλὰ συγκεκριμένες προσωπικές φανερώσεις τοῦ χριστιανικοῦ ἠθους. Μέσα στήν Ἐκκλησία ἡ κοινωνία τῶν πιστῶν μέ τό Χριστό πραγματοποιεῖται πάντοτε «πρεσβείαις τῶν ἁγίων». Οἱ ἅγιοι δέν εἶναι ἥρωες, ἀλλά ταπεινοὶ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. Δέν προβάλλουν τήν ἀτομικότητά τους, ἀλλά ὅσο εἶναι δυνατόν τήν παραμερίζουν, γιά νά φανερωθεῖ ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ. Κενώνουν τό χῶρο τῆς ἀτομικῆς τους παρουσίας καὶ τόν προσφέρουν ὡς χῶρο φανερώσεως τοῦ Χριστοῦ.²

Ὅπως ἔγραφε ὁ μακαριστός μέγας Σέρβος θεολόγος, ὁ π. Ἰουστίνος Πόποβιτς, «οἱ βίοι τῶν ἁγίων δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἡ ζωῆ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἡ ἐπαναλαμβανομένη σέ κάθε ἅγιον, ὀλίγον ἢ πολύ, κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τόν τρόπον. Ἡ ἀκριβέστερον, εἶναι ἡ ζωῆ τοῦ Χριστοῦ παρατεινομένη διά τῶν ἁγίων».³

Ἡ τιμή καὶ ὁ ἔορτασμός τῶν ἁγίων δέν ἀποτελεῖ ἔκφραση λατρείας τοῦ ἁγίου. Ἡ λατρεία ὡς ἀποκλειστική καὶ μοναδική ἔκφραση ἀγάπης, τιμῆς καὶ δόξας ἀνήκει μόνο στόν Τριαδικό Θεό. Τούς ἁγίους τούς τιμοῦμε, καὶ τιμητικῶς τούς προσκυνοῦμε – πρὸς + κυνῶ = μέ ἐπίταση ἀσπάζομαι κάποιον - ποτέ ὅμως δέν τούς λατρεύουμε. Τούς θαυμάζουμε, τούς ἐγκωμιάζουμε, τούς θεωροῦμε ὡς πρωτοπόρους στοὺς ἀγῶνες γιά ἁγιασμό, ποτέ ὅμως δέν τούς λατρεύουμε, οὔτε τούς ἀποδίδουμε ιδιότητες πού ἀνήκουν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνο στό Θεό.

---

¹ Λεπτομερῆ καὶ ἐμπεριστατωμένη βιογραφία τοῦ ἁγίου βλέπε: Εὐαγγέλου Βασιλείου, ἱατροῦ «Ὁ ἔθνομάρτυρας ἅγιος Μητροπολίτης Δράμας-Σμύρνης Χρυσόστομος», Ἔκδοση Δήμου Δράμας, Δράμα 1995

² Ἀναλυτικές ἀναφορές βλέπε: «Χριστιανική ἠθική» τοῦ πανεπιστημιακοῦ καθηγητοῦ Γεωργίου Μαντζαρίδη, σελ. 40-47 καὶ 270-272

³ π. Ἰουστίνου Πόποβιτς, «Ἄνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος», σελ. 80-81

Ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τούς ἀγίους τῆς πρὸς μίμηση. «Τιμὴ μάρτυρος, μίμηση μάρτυρος», προτρέπουν οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Καί βεβαίως ὄχι μίμηση τυπική, ἐξωτερική καὶ μηχανιστική, ἀλλὰ συμπόρευση στὴ ρωμαλέα καὶ μεγαλειώδη πορεία τους. Κοινὸ τους χαρακτηριστικὸ εἶναι πὼς ὁ καθένας τους ἀποδέχθηκε καὶ σήκωσε τὸν προσωπικὸ του σταυρὸ μὲ καρτερικότητα καὶ ὑπομονὴ ἀξιοθαύμαστη. Ἡ ὄλη πορεία τους ὑπῆρξε πορεία σταυρική. Χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς εἶχαμε σ' ὄλους τούς ἀγίους ἕναν πανομοιότυπο καὶ τυποποιημένο τρόπο ζωῆς καὶ δράσεως. Τοῦ καθενὸς ἀγίου ἡ σταυρική πορεία εἶχε τὴ δική της ἰδιαιτερότητα καὶ μοναδικότητα μέσα στὸ διάβα τῶν αἰώνων.

Ἔχουμε ἀγίους πού μὲ τὸ αἷμα τους μαρτυροῦν καὶ ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, ἀγίους πού μὲ τὴν ἀπολογία καὶ ὁμολογία τοῦ λόγου τους ἐνώπιον τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας κάνουν γνωστὸ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὸ καθημερινὸ σιωπηλὸ βίωμά τους, πού ξεπερνᾷ τὰ κοινὰ ἀνθρώπινα «μέτρα», ἐκφράζουν ἐμπειρικά καὶ βιωματικά τίς ἀλήθειες τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔτσι γίνονται «φῶς τοῖς κοσμικοῖς». Ἀκόμη ἔχουμε ἀγίους «κοσμικούς» μὲ βάρη οἰκογενειακά, πού ἐντυπωσιάζουν μὲ τὸν τρόπο ἀντιμετωπίσεως «τῶν μεριμνῶν» τῆς ζωῆς. Σέ κρίσιμες καὶ ἐπώδυνες ἱστορικές περιόδους, ὅπως γιὰ παράδειγμα στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἔχουμε τούς ἔθνο-ἱερομάρτυρες καὶ νεομάρτυρες. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι, ἰδιαίτερος τὸ δικὸ μας Ἑλλαδικὸ χῶρο, ὑπῆρξαν πολλοὶ καὶ μὲ τὴ συνεχῆ αὐτοθυσία τους καὶ τὸ ἐκούσιο μαρτύριό τους στήριξαν τὸ Γένος, ἐνέπνευσαν τὸ λαὸ καὶ τὸν στήριξαν, καὶ ἔγραψαν ἱστορία.

Οἱ ἔθνο-ἱερομάρτυρες ἅγιοι ἀγάπησαν σφοδρὰ τὸν ἀγωνιζόμενον γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ πρόσφεραν θυσία καὶ αὐτὴν τὴν ἐπίγεια ζωὴ τους γιὰ τούς ὁμοεθνεῖς καὶ ὁμόδοξους συμπατριῶτες τους, χωρὶς ποτέ νὰ εἶναι ἔθνοκάπηλοι καὶ μισαλλόδοξοι. Ἡ προσφορά τους ἦταν «γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν ἀγία καὶ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερία».

B. Ἡ Ἑλληνορθόδοξη παράδοσή μας

Ἡ Ὁρθόδοξή μας Ἐκκλησία, ὡς Μητέρα στοργική καὶ ὡς Τροφὸς τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων πάντα προσπαθεῖ νὰ διατηρεῖται τὸ ἀδιάσπαστο καὶ ἀδιάλυτο δίδυμο Ἑλληνισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας. Στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο τὸ «Ἑλληνας» καὶ τὸ «Ὁρθόδοξος» εἶναι στὴν οὐσία καὶ κατὰ τὴν ἔκφραση καὶ κατὰ τὴν ἔννοια ἀχώριστα. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, χωρὶς νὰ ἔχει τὴ διάθεση νὰ παρεμβαίνει σέ θέματα πολιτικά καὶ γενικότερα σέ θέματα ἀρμοδιότητας κρατικῆς ἐξουσίας, δέν παύει νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ συμμερίζεται καὶ συμμετέχει ζωηρῶς καὶ ἐμπράκτως στὶς κοινωνικές, πολιτιστικές, ἀνθρωπιστικές καὶ ἐθνικές περιπέτειες τοῦ λαοῦ. Ἀσκώντας ἕνα ἔργο διακονικὸ καὶ «κενωτικὸ», προσφέρεται καὶ συμπάσχει «τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ».⁴

Πράγματι, ὅπως σημειώνει καὶ ὁ πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς Γ.Μπαμπινιώτης, «μιά σειρά ἀπὸ ὑπαρξιακές καὶ ἱστορικές θεμελιωμένες ἔννοιες τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνδέονται ἄρρηκτα μὲ τὴν Ὁρθοδοξία... Ἡ μιά μεριά τῆς ψυχῆς μας, αὐτὴ τοῦ Ρωμοῦ, βλέπει πρὸς τὴν Ἀνατολή, τὴν Ὁρθόδοξη πίστη καὶ τὴ λαϊκὴ παράδοση· ἡ ἄλλη μας μεριά, τοῦ Ἑλληνα, κοιτάζει πρὸς τὴ Δύση, τὴν κλασικὴ παιδεία, τὴν ὀρθολογικὴ καὶ νεωτεριστικὴ σκέψη. Καὶ τὰ δύο μαζί συνθέτουν τὸν Ἑλληνα. Ὅποιος μιλάει γιὰ Ὁρθοδοξία ἐρήμην τοῦ Ἑλληνισμοῦ ματαιοπονεῖ· ὅποιος ὁμως μιλάει γιὰ Ἑλληνισμό ἐρήμην τῆς Ὁρθοδοξίας κάνει κάτι χειρότερο· ἀσχημονεῖ... Ὁρθοδοξία σημαίνει ἀναγνωριστικὸ στοιχεῖο τῆς

⁴ Ἐνδεικτικὴ ἡ ἐγκύκλιος 1786/19.12.1979 τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ιδιοπροσωπίας του Έλληνα πάνω από δεκαεπτά αιώνες, μέ μιá Έκκλησία, άλλοτε μαχομένη και θριαμβεύουσα και άλλοτε άμυνομένη και πενθοῦσα».⁵

Δέν μπορεί εύκολα κανείς νά διαφωνήσει μέ τήν άποψη του Ν. Μουζέλη πώς «ò Νεοέλληνας, δηλαδή ò τρόπος πού βλέπει, αίσθάνεται, έννοιολογεῖ και νοηματοδοτεῖ τόν γύρω του κόσμο, εἶναι έπηρεασμένος και από τήν άρχαιοελληνική και από τήν άνατολικοχριστιανική παράδοση... Η έθνική μας ταυτότητα - άνεξαρτήτως από τίς σχέσεις πού συγκεκριμένα άτομα έχουν ή δέν έχουν μέ τήν Έκκλησία - έχει διαμορφωθεῖ και από τήν Όρθόδοξη χριστιανική παράδοση και από τήν άρχαία Έλληνική».⁶

Πολλές έθνικές συγκυρίες στό παρελθόν δημιούργησαν έναν άκατάλυτο δεσμό, ένα ιερό σύμπλεγμα Όρθοδοξίας και Έλληνισμού, μέ άποτέλεσμα ή Όρθοδοξία νά καταστει ό χαλύβδινος θώρακας του Έλληνικού έθνους. Η Όρθόδοξη Έκκλησία άλλοτε «άμυνομένη» και άλλοτε «μαχομένη» έχυσε ποταμούς αϊμάτων και δακρύων, γιά νά ριζώσει και νά άνθίσει τό δένδρο τής έλευθερίας στόν τόπο αυτό τόν Έλληνικό. Εἴκοσι Πατριάρχες, εκατό Άρχιερεῖς, έξι χιλιάδες κληρικοί και άναρίθμητο πλήθος λαϊκῶν από τό έκκλησιαστικό πλήρωμα, αποτελοῦν τήν «Εκατόμβη» τής Όρθόδοξης Έκκλησίας υπέρ του Έθνους.

Γ. Ό έθνο-ιερομάρτυρας άγιος Χρυσόστομος

Έκφραστής και πιστός έρμηνευτής τής συζυγίας Όρθοδοξίας και Έλληνισμού, Χριστού και Πατρίδος, και έμπνευσμένος έθνο-ιερομάρτυρας αυτής τής «εκατόμβης» τής Έλληνορθόδοξης παράδοσής μας υπήρξε ò άγιος Χρυσόστομος, Μητροπολίτης Σμύρνης, ò από Δράμας.

Από τήν πρώτη στιγμή, μέ τήν εκούσια θυσία του υπέρ του λαού του Θεού και του έθνους, άναγνωρίστηκε ως έθνομάρτυρας. Γιά τήν «άναγνώρισή» του και ως ιερομάρτυρα υπήρξαν από òρισμένους κάποιες έπιφυλάξεις, ισχυριζόμενοι πώς θά έπρεπε νά έχουμε κάποια «σημεία» έξ ούρανοῦ γιά τήν «άγιοποίησή» του. Όμως, όπως άναφέρει και ò πανεπιστημιακός καθηγητής τής θεολογίας κ. Γεώργιος Γαλίτης, «στήν Όρθοδοξία δέν υπάρχει «άγιοποίηση», οὔτε «άνακήρυξη» άγίου. Οἱ άγιοι «κανονίζονται», δηλαδή άναγνωρίζονται έπισήμως από τήν Έκκλησία, έφ' òσον προηγουμένως έχουν άναγνωριστεί από τή συνείδηση του λαού του Θεού και έχουν έπιβληθεῖ σ' αυτήν ως άγιοι. Γιά τό σύνολο σχεδόν τῶν άρχαίων και γιά πολλούς νέους μάρτυρες δέν υπάρχει συνοδική πράξη άναγνώρισεως, αλλά τιμῶνται ως άγιοι, χωρίς νά άμφισβητεῖται ή αγιότητά τους. Άρα τό καθοριστικό εἶναι ή άναγνώριση από τή συνείδηση τής Έκκλησίας. Και ò Χρυσόστομος στή συνείδηση του πληρώματος τής Έκκλησίας κατέχει θέση òχι κατώτερη από εκείνη του άγίου νεομάρτυρος και έθνομάρτυρος Γρηγορίου του Ε' και άλλων νεομαρτύρων, πού ήταν συγχρόνως και έθνομάρτυρες».⁷

Η καθολική συνείδηση τής Έκκλησίας, πού άποτελεῖ τό έσχατο κριτήριο του φρονήματος και του ήθους τῶν εκκλησιαστικῶν πραγμάτων, από τόν πρώτο χρόνο του μαρτυρίου του άγίου άρχισε νά ένδιαφέρεται γιά τήν

⁵ Γ. Μπαμπινιώτη, πανεπιστημιακού καθηγητοῦ, «Άρρηκτοι δεσμοί Όρθοδοξίας και Έλληνισμού», Κυριακάτικο «Βήμα»

⁶ Ν. Μουζέλη, «Ό διαχωρισμός Έλληνικότητας και Όρθοδοξίας», Κυριακάτικο «Βήμα» 13.5.98

⁷ Γ.Γαλίτη, πανεπιστημιακού καθηγητοῦ, «Ό μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος», Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου Ί. Μητροπόλεως Θεσ/νίκης «εις τιμήν και μνήμην τῶν Νεομαρτύρων», 17-19 Νοεμβρίου 1986, σελ. 461

αναγνώρισή του και ως ιερομάρτυρα, αφού ως έθνομάρτυρας καθιερώθηκε από την πρώτη στιγμή της μαρτυρικής κοιμήσεώς του.

Η Ίερά Σύνοδος της Έλλαδικής Έκκλησίας – τοῦτο ἀδυνατοῦσε νά τό πράξει ἡ ἀντίστοιχη Σύνοδος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, λόγω τῆς δυσμενοῦς καί ιδιόμορφης θέσεώς της ἐντός τοῦ Τουρκικοῦ κράτους – παμφηφεί ὀδηγήθηκε στήν ἀνακήρυξη τῆς ἀγιότητος τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Δράμας καί ἐν συνεχείᾳ Σμύρνης, Μιμητῆς καί γνήσιος μαθητῆς τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου Χριστοῦ «συναριθμήθη τοῖς ἀπ’ αἰῶνος ἀγίοις καί μάρτυσι τῆς Έκκλησίας, ἱεροτελεστίας τιμώμενος καί ὕμνοις ἐγκωμίων γεραιρόμενος κατ’ ἔτος τῇ Κυριακῇ πρό τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ».⁸ Περιεβλήθη τό φωτοστέφανον τοῦ έθνομάρτυρα καί ιερομάρτυρα, αφού «γενναίως ἀθλήσας ὑπέμεινε ὑπέρ Πατρίδος καί Πίστεως θάνατον».⁹

«Πρᾶος καί γλυκός γίγαντας, ὀρμητικός καί ἀνυποχώρητος ἀγωνιστής, κρᾶμα Μεγάλου Βασιλείου καί ἥρωα τοῦ ’21, ὁ ἱεράρχης πού ἀψηφοῦσε τή ζωή του γιά τά δίκαια τοῦ λαοῦ του σημάδεψε τήν ἱστορία καί ἄφησε τά ἴχνη ἀπό τό διάβα του ἀνεξίτηλα πάνω της. Ἡ ἱερή καί ἀγία μορφή του, μορφή-σύμβολο τοῦ μαρτυρίου τοῦ Μακεδονικοῦ καί Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, μορφή συνάμα ἀντιπροσωπευτική τῆς θυσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου στό βωμό τῆς πατρίδας».¹⁰

Ἐχει λεχθεῖ πώς ἡ λησμοσύνη στούς λαούς ἰσοδυναμεῖ μέ ἐθνική αὐτοκτονία· πώς ἡ ἱστορική μνήμη εἶναι ἐκείνη πού δίνει τή συνέχεια στά ἔθνη. Εἶναι χαρακτηριστικό πώς οἱ νηπτικοί ἅγιοι Πατέρες τῆς Έκκλησίας μας θεωροῦν τή λήθη ὡς ἓνα μεγάλο κίνδυνο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλοίμονο στόν ἄνθρωπο, πού πάσχει ἀπό ἀμνησία. Αὐτός χάνει τό παρελθόν του, δέν μπορεῖ νά συνειδητοποιήσει τό παρόν του καί δέν ἔχει προοπτική καί ἐλπίδα γιά τό μέλλον του. Τό «αἰωνία ἡ μνήμη» πού εὐχόμεστε γιά τά προσφιλή καί ἀγαπητά μας πρόσωπα πού ἔχουν ἀπέλθει ἀπό τόν παρόντα κόσμον ἔχει τήν ἔννοια νά βρίσκονται «νῦν καί αἰεί», τώρα καί πάντοτε, στή Μνήμη τοῦ Θεοῦ καί στή δική μας μνήμη, μέσα στήν ἀτελεύτητη μακαριότητα τῆς Βασιλείας Του.

Οἱ μνήμες τῶν ἡρώων, τῶν εὐεργετῶν, τῶν μαρτύρων, τῶν ἀγίων καί γενικῶς ὄλων ἐκείνων, πού τό πέρασμά τους ἀπό τή ζωή ἄφησε δημιουργικά «ἴχνη», ἀποτελοῦν γιά μᾶς κίνητρα γιά δημιουργική πορεία, στήριξη γιά ὑπέρβαση τῶν δυσκολιῶν τῆς καθημερινότητας καί ἐλπίδα γιά τό μέλλον.

Δ. Καταγωγή καί σπουδές τοῦ Ἁγίου

Ὁ Ἑθνο-ιερομάρτυρας Χρυσόστομος γεννήθηκε στήν Τρίγλια τῆς Βιθυνίας, πού εἶναι χτισμένη στόν κόλπον τῆς Κίου, στήν Προποντίδα. Ὁ πατέρας του, ὁ εὐλαβῆς δημογέροντας Νικόλαος Καλαφάτης, ἀπό τό γάμον του μέ τήν Καλλιόπη Λεμονίδου ἀπέκτησε ὀκτώ παιδιά. Τό δεύτερο, γεννημένο τήν 6η Ἰανουαρίου τοῦ 1867, ἦταν ὁ Χρυσόστομος. Ὅπως διηγοῦνται οἱ βιογράφοι του, δύο μέρες πρὶν βαπτιστεῖ, περνοῦσε ἀπό τήν Τρίγλια ὁ Μητροπολίτης Προύσης Νικόδημος. Ἡ μητέρα του, κρατώντας τό μωρό στήν ἀγκαλιά της, τό φέρνει στό Δεσπότη νά τό εὐλογήσει. Οἱ παριστάμενοι τῆς εὐχήθηκαν νά τό δεῖ μιά μέρα δεσπότη σάν τό Νικόδημο. Ἡ μητέρα του, συγκινημένη ἀπό τήν ὑποδοχή, μπῆκε στό νάό τῆς Πάντων Βασιλείσης, ἀπέθεσε τό βρέφος μπροστά στό εἰκόνημα τῆς

⁸ Ἐγκύκλιος 2556/5.7.93 Ἱ. Συνόδου τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος

⁹ Ἀπό τό Ἀπολυτίκιο πού ἔχει συνθέσει ὁ ἰδιαίτερος γραμματέας τοῦ ἁγίου καί μετέπειτα καθηγητῆς Θεολογικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν Λεωνίδας Φιλιππίδης

¹⁰ Γ.Γαλίτη, ὀ.π., σελ. 463

Παναγίας και μέ βαθιά κατάνυξη τό τάζει στην Έκκλησία. Γυρίζει στό σπίτι και μέ δάκρυα στά μάτια λέει στόν άνδρα της: - «Γυρίζω από μυστήριο. Έταξα τό παιδί στη Χάρη Της». Και διηγείται μέ λεπτομέρειες τά συμβάντα.

-«Εύλογημένη νάν' ή ώρα» άπαντᾶ αυτός.

Η μελλοντική του πορεία είχε πιά σφραγιστεί, σύμφωνα μέ τά «άνεξερευνητα κρίματα και τάς άνεξιχνιάστους όδούς του Κυρίου». ¹¹ Άνεξερευνητες είναι οι άποφάσεις κι άνεξιχνιάστα τά σχέδια του Θεού για την πορεία του καθενός άνθρώπου, χωρίς νά παραθεωρεΐται ή πολύ περισσότερο, νά παραμερίζεται ή έλεύθερη βούληση και έπιλογή του στό είδος της πορείας που θά άκολουθήσει.

Σέ δύο μέρες βαπτίζεται τό βρέφος και παίρνει τό όνομα Χρυσόστομος. Οι γονείς του άνέθρεψαν τά παιδιά τους «έν παιδεία και νουθεσία Κυρίου», ¹² δηλαδή σύμφωνα μέ τή σύσταση του Άποστόλου Παύλου, δίνοντάς τα άγωγή και συμβουλές έμπνευσμένες από την πίστη στόν Κύριο.

Στην Τρίγλια ό Χρυσόστομος διδάχθηκε τά πρώτα γράμματα σε έπτατάξιο σχολείο. Από τά παιδικά του χρόνια διαγραφόταν ό ψυχικός του πλοϋτος και τά πνευματικά του χαρίσματα. Ως «άγχίνους, εύφάνταστος, τολμηρός, φιλόπρωτος, ένθουσιώδης, φιλότιμος, όξύς, επίμονος, φίλαλλος» χαρακτηρίζεται από τόν πρώτο βιογράφο του. Και συνεχίζει αυτός: «βραδύτερον αι χαρισματικά αυτάί έκδηλώσεις των παιδικών χρόνων έπετάθησαν ή ήμβλύνηθησαν διά των σπουδών της ώριμάνσεως και της πείρας της ζωής... Την έπιβολήν του ήσκει πάντοτε επί των συμμαθητών του, όπως πάντοτε έπέσυρε την άγάπην των διδασκάλων του». ¹³

Άπό τά πρώτα μαθητικά του χρόνια, άναφέρει μεταγενέστερος βιογράφος του, διακρίνεται άνάμεσα στους συμμαθητές του για την άγνότητα των ήθών του, την εύγένεια του χαρακτήρα του και την πνευματική του ύπεροχή. Έντύπωση προξενεί στους δασκάλους του τό χριστιανικό πνεϋμα και ή έφεσή του στην έκκλησιαστική ιστορία. Την προσήλωσή του αυτή έπισημαίνει ιδιαίτερα ό άρχιμανδρίτης δάσκαλός του Ίωαννίκιος και πείθει τόν πατέρα του Χρυσοστόμου νά τόν στείλει, στά 1884, σπουδαστή στη θεολογική σχολή της Χάλκης. Έκεϊ ποτίστηκε, όπως έλεγε ό ίδιος, «μέ τό γάλα τό άδολο της Όρθοδόξου εύσεβείας έν συνδυασμῶ μετά της φιλοσοφίας «της τε θύραθεν και των έξω προγόνων» επί έπτά όλόκληρα έτη». ¹⁴

Έκεϊ, μέ την καθοδήγηση διαπρεπών καθηγητών και εύλαβών γερόντων, έμυήθη στά άρρητα μυστήρια της ιερᾶς έπιστήμης και της πνευματικής ζωής. έκεϊ, στη σχολή της μορφώσεως των εύελπίδων στελεχών της Έκκλησίας, κοντά στό Φανάρι της δουλωμένης βασιλεύουσας άκουσε τούς στεναγμούς και τίς έλπίδες του Γένους και καλλιέργησε έκκλησιαστικό και έθνικό φρόνημα. Οι σπουδές του στη Χάλκη ήταν καθοριστικές για τό μέλλον, τή ζωή και τό θάνατο του Χρυσοστόμου. Γιατί τόν έρριξαν άμετάκλητα στό ποτάμι των ιερών παραδόσεων του Έλληνικού κλήρου, για νά συναντήσει τό Γρηγόριο τόν Ε' και τόν Παλαιών Πατρών Γερμανό, τόν Παπαφλέσσα και τόν Άθανάσιο Διάκο, τόν Ησαΐα Σαλώνων και τόν Αίμιλιανό Γρεβενών και πλῆθος άμέτρητο έπωνύμων και άνωνύμων κληρικών, που άγωνίσθηκαν και σφαγιασθηκαν για τό πολυτιμότερο άγαθό άπ' όσα έδωσε ό Θεός στόν άνθρωπο, για την έλευθερία των υποδούλων άδελφών τους, που είναι εικόνες του Θεού. Ό πόθος του ήταν

¹¹ Ρωμαίους 11,33

¹² Έφεσίους 6,4

¹³ Σπυρίδωνος Λοβέρδου, «Ό Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος», σελ. 13-14

¹⁴ Χ. Σολομωνίδη, «Χρυσόστομος Σμύρνης», Τόμος Α', σελ.20

νά γίνει κληρικός· έβλεπε όμως τήν ύπηρεσία του στον κληρο ως θυσία για τό Θεό, αλλά και για τόν άνθρωπο και τίς ανάγκες του, όχι τίς όποιες ανάγκες του άφηρημένα και άόριστα, αλλά τίς ύπαρξιακές του ανάγκες. Καί άν ύπαρξιακή ανάγκη κάθε ανθρώπου, στην όποία όφείλει ό κληρικός νά ύπηρετεϊ, είναι παντοϋ και πάντοτε ή σωτηρία τής ψυχής του, ύπαρξιακή ανάγκη για τά έκατομμύρια τών ύποδούλων Έλλήνων τής Ήπειρου, τής Μακεδονίας, τής Θράκης, τής Μικρής Άσίας, τής Κύπρου ήταν και ή άπόκτηση τής έλευθερίας και ή έθνική άποκατάσταση. Σ' αυτή τήν ανάγκη άνταποκρινόμενοι πρώτοι οι Έλληνες κληρικοί ύπήρξαν πάντοτε οι πρωτοπόροι στους έθνικούς άγώνες». ¹⁵

Ε. Η διακονία του στον πρώτο βαθμό τής ιερωσύνης

Στή διάρκεια τών σπουδών του ό Χρυσόστομος χειροτονεϊται διάκονος από τόν προστάτη του Κωνσταντίνο Βαλιάδη, Μητροπολίτη τότε Μυτιλήνης, άμέσως δέ μετά τήν άποφοίτησή του από τή σχολή, προσελήφθη ως άρχιδιάκονος τής Μητροπόλεως Μυτιλήνης στις άρχές, και άργότερα στή Μητρόπολη Έφέσου, όταν ό Μητροπολίτης Κωνσταντίνος μετατέθηκε στήν Έφεσο, τήν πρώτη Έκκλησία «των έπτά άστέρων» (1,20) τής Άποκαλύψεως.

«Ωραϊος τήν μορφήν, όπως σημειώνει ό πρώτος βιογράφος του Σπυρίδων Λοβέρδος, ό νεαρός άρχιδιάκονος, καλλίφωνος, εύγλωττος, κήρυξ του Θείου λόγου, έχων τό ιερόν πϋρ του έμπνευσμένου χριστιανου, έπεβλήθη από τών πρώτων ήμερών τής διακονίας του εις τήν κοινήν εκτίμησιν και συμπάθειαν... Τό κήρυγμά του όρμητικόν, παλλόμενον, πλούσιον εις ιστορικόν ύλικόν και βιβλικάς εϊκόνας, δέν ήτο απλή επίκλησις μετανοίας και προσευχής διά τήν πέραν του τάφου μακαριότητα, αλλά παλμός κινήσεως και προβολής φωτός και πτερύγισμα έλπίδων. Όραματική κατήχησις νέας ζωής, άποκάλυψις κόσμου». ¹⁶

Εϊναι ιδιαιτέρως χαρακτηριστικό πώς παρ' όλο τό νεαρόν τής ήλικίας του και τό φόρτο τής διακονίας του, είχε τήν εύχέρεια νά συγγράψει και νά εκδώσει δίτομη θεολογική μελέτη 1116 σελίδων μέ τίτλο «Περί Έκκλησίας», όπου, στηριγμένος στα άγιογραφικά κείμενα, στό κϋρος και τίς μαρτυρίες τών άγιών Πατέρων και στις άποφάσεις τών Οίκουμενικων Συνόδων, άποδεικνύει και έπιβεβαιώνει πώς «ή άληθής του Χριστου Έκκλησία είναι ή Όρθόδοξος».

ΣΤ. Η διακονία του ως Πρωτοσυγκέλλου

Όταν ό Μητροπολίτης Έφέσου Κωνσταντίνος εκλέγεται Οίκουμενικός Πατριάρχης, προτείνει στήν Ήερά Σύνοδο τό διορισμό του άρχιδιακόνου Χρυσοστόμου ως Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου του Οίκουμενικου Θρόνου. Σέ ήλικία μόλις τριάντα χρόνων αναλαμβάνει τό βάρος του σοβαρου και πολύ σπουδαίου αυτού λειτουργήματος τής Έκκλησίας. Στή θέση αυτή παραμένει και όταν πατριάρχης γίνεται ό Ίωακείμ ό Γ'. Αύτός, εκτιμώντας τό έργο και τήν έπάξια διακονία του πρωτοσυγκέλλου Χρυσοστόμου, ζητεϊ τήν παραμονή του στή θέση αυτή, αναγνωρίζοντας έτσι τά μεγάλα και πολλά προσόντα του και τό λαμπρό του ήθος. Στις σελίδες του έπίσημου όργάνου τής Μεγάλης του Χριστου Έκκλησίας «Έκκλησιαστική Άλήθεια», τής 12ης Άπριλίου του 1902, γράφονται μεταξύ τών άλλων εύχαριστιων και έπαίνων «του φειδωλου και άυστηρου τήν κρίσην Πατριάρχου Ίωακείμ του Γ'» και οι έξης λόγοι του προς τόν Χρυσόστομο:

¹⁵ Γ. Γαλίτη, ό. π., σελ. 465

¹⁶ Σ. Λοβέρδου, ό. π., σελ. 26, 29

«...έχεις πολλά προσόντα, ούχ ἦττον ἐξακολουθεῖ καί ἐν τῷ μέλλοντι προσέχων σεαυτοῦ, διότι ἡμέραν τινά θά καταλάβῃς ἐξέχουσιν θέσιν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας».

Z. Μητροπολίτης Δράμας

Ἡ πρόρρηση αὐτῆ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' γιά τή μελλοντική πορεία τοῦ Χρυσοστόμου δέν ἄργησε νά γίνει πραγματικότητα. Μετά ἀπό ἕνα περίπου μήνα ἡ Ἱερά Σύνοδος πού συνήλθε, γιά νά πληρώσει τήν κενή θέση τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου Δράμας, ἐξέλεξε παμψηφεί τό Χρυσόστομο, Μητροπολίτη τῆς ἔδρας αὐτῆς. Σέ ἡλικία τριάντα πέντε ἐτῶν καταλαμβάνει τόν ἀνώτερο τῆς ἱερωσύνης βαθμό καί ἐπωμίζεται τή διαποίμανση τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας τῆς Μητροπόλεως Δράμας, σέ πολύ κρίσιμες καί ἐπώδυνες ἐθνικές στιγμές τῆς ὅλης περιοχῆς.

Ἡ ἐκλογή του δέν ὑπῆρξε τυχαία. Ἡ Μακεδονία ἦταν, μετά τήν ἴδρυση τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου τρία χρόνια πρίν, πραγματικό ἠφαίστειο. Σφαγές, διωγμοί, πυρπολήσεις, ἀναρχία. Στούς σκοπούς τους οἱ Βούλγαροι χρησιμοποίησαν καί τήν Ἐκκλησία. Μετά τήν ἴδρυση τῆς Βουλγαρικῆς σχισματικῆς Ἐξαρχίας τό 1870, προσπαθοῦν νά ὑπαγάγουν σ' αὐτήν τόν ἑλληνικό κληρο καί νά ἰδρῦσουν σχολεῖα καί ἐκκλησίες βουλγαρικές. Δεκάδες κληρικοί πού δέν θέλουν νά ὑποταχθοῦν στή σχισματική Ἐκκλησία τῶν Βουλγάρων διώκονται, φυλακίζονται καί ὀρισμένοι γίνονται μάρτυρες γιά τήν ἐμμονή τους στό γνήσιο φρόνημα τό ἐκκλησιαστικό, πού φορέας του ἀσφαλῆς καί ἔγκυρος εἶναι τό Οἴκουμενικό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως.

«Ἡ ἐκλογή τοῦ Χρυσοστόμου στήν ὑψηλή διακονία τοῦ Μητροπολίτου Δράμας κατά τήν κρίσιμη ἐκείνη περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦταν ἐξαιρετικά ἐπιτυχής, γιατί ἡ Δράμα ὡς κέντρο δράσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου καί ὁ πολυπαθῆς λαός της, πού εἶχε στήθος κατάστικτο ἀπό πληγές, χρειάζονταν ἐκκλησιαστικό ἠγέτη ἐμφορούμενο ἀπό ζῶσα πίστη καί πνεῦμα αὐτοθυσίας. Ποιμενάρχη πού θά ὑψωνε τό ἀνάστημά του «τεῖχος ἀπροσμάχητον» στούς ἀδυσώπητους ἐχθρούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καί φονευτές τῆς ποιμνῆς του. Καί τέτοιος ἄτρομος καί φλογερός ἠγέτης στίς δύσκολες ἐκεῖνες στιγμές ἦταν ὁ Ἱεράρχης Χρυσόστομος».¹⁷

Αὐτά ὅλα γνωρίζοντας ὁ νεοχειροτονηθεῖς Ἐπίσκοπος λέει προφητικά στόν Πατριάρχη στήν ἀποχαιρετιστήριο προσφώνησή του, πρίν μεταβεῖ στή νέα του θέση: « Ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ καί ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ θά ὑπηρετήσω τήν Ἐκκλησίαν καί τό Γένος καί ἡ μίτρα τήν ὁποῖαν αἱ ἅγιοι χεῖρες Σας ἐναπέθεσαν ἐπί τῆς κεφαλῆς μου, ἐάν πέρωται νά ἀπολέσῃ ποτέ τήν λαμπηδόνα τῶν λίθων της, θά μεταβληθῇ εἰς ἀκάνθινον στέφανον μάρτυρος Ἱεράρχου».¹⁸

Μέ προορατικό χάρισμα προέβλεψε ὁ ἅγιος αὐτό πού θά συνέβαινε μετά ἀπό εἴκοσι χρόνια στή Σμύρνη κατά τή Μικρασιατική καταστροφή.

Ὁ Χρυσόστομος ἀρχίζει τό ποιμαντικό του ἔργο ἀπό τήν πρώτη ἡμέρα τῆς ἀφίξεώς του στή Δράμα. Πολλές εἶναι οἱ περιγραφές τοῦ δημιουργικοῦ του ἔργου. Νά περιοριστοῦμε σέ ὅσα ἀναφέρει ὁ καθηγητής Γ. Γαλίτης: «Μέ τή χαρακτηριστική του εὐγλωττία κηρύττει καί οἰκοδομεῖ, ἐνθαρρύνει καί ἐμψυχώνει, στηρίζει καί παρηγορεῖ. Χτίζει σχολεῖα καί γυμναστήρια, γηροκομεῖα καί ἄλλα ἰδρύματα. Ἀνεγείρει κτίριο τῆς Μητροπόλεως. Ἰδρύει σχολεῖα ὄχι μόνο

¹⁷ Κ. Ἡλιάδη, τέως Γυμν/ρχου, «Ὁ ἐθνομάρτυς Χρυσόστομος προπύργιο τῆς Ὁρθόδοξης Ἑλλην. Ἐκκλησίας καί ψυχῆ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος στό Νομό Δράμας».

¹⁸ Σ. Λοβέρδου, ὀ. π., σελ. 61

στή Δράμα (Έκπαιδευτήρια), αλλά και σέ κάθε σχεδόν πόλη και κωμόπολη τῆς ἐπαρχίας του (Προσοτσάνη, Δοξάτο, Χωριστή, Κοκκινόγεια), φιλόπτωχες ἀδελφότητες, ἀναγνωστήρια (Χωριστή, Δοξάτο), μουσικούς και ὁδοιπορικούς συλλόγους, διοργανώνει γυμναστικές ἐπιδείξεις, προστατεύει ἐπιμελεῖς μαθητές. Ἐκτελεῖ ἔργα ὑδρεύσεως, χτίζει κτίρια κατεργασίας καπνῶν, ἐργαστήρια ἀπόρων, ξενοδοχεῖα, γεωργικές σχολές. Καί ὅλα αὐτά παράλληλα μέ τούς σκληρούς ἐθνικούς ἀγῶνες πού ἦταν ὑποχρεωμένος νά δίνει καθημερινά, ὑποστηρίζοντας τή ζωή, τήν περιουσία και τά δίκαια τοῦ ποιμνίου του. Ἐχοντας ἐγκατεστημένο τό ἐπιτελεῖο του στή Δράμα, κατηύθυνε τό Μακεδονικό Ἀγῶνα στήν περιοχή του, ὀργάνωνε τήν ἄμυνα, και μέ περιοδεῖες, προσωπικές ἐπαφές και ἀλληλογραφία στήριζε τό φρόνημα τοῦ λαοῦ και ἐτοίμαζε τήν ἀπελευθέρωση. Εἰσέρχεται ἀτρόμητος σέ χωριά πού προσχώρησαν στό σχίσμα και τούς καλεῖ νά ἀνανήψουν, καυτηριάζει τίς δολοφονίες τῆς οἰκογένειας Κομβόκη στήν Καλλιθέα, τούς ἐμπρησμούς και τίς διώξεις, ἀναζητεῖ τά πτώματα ὀδηγούμενος πολλές φορές ἀπό τήν ὄσμή τῆς καμμένης ἢ ἀποσυντεθειμένης σάρκας και τά θάβει, ἐνεργεῖ ἀνακρίσεις, γιά νά βρεῖ τούς ἐνόχους, κάνει πάνδημα μνημόσυνα, ἐκφωνεῖ πύρινους λόγους, στέλνει τά ὄρφανά στά ὀρφανοτροφεῖα, διενεργεῖ ἐράνους, στούς ὁποίους συμμετέχει πρῶτος». ¹⁹

Μέσα σέ μιά πενταετία (1902-1907) πραγματοποιήθηκε ἕνα καταπληκτικό δημιουργικό, ποιμαντικό, κοινωνικό, ἐκπαιδευτικό και ἐθνικό ἔργο και μάλιστα κάτω ἀπό δυσμενέστατες συνθηκές και συγκυρίες, χωρίς βεβαίως νά ὑπάρχουν ἀπό πουθενά και οἱ ἀντίστοιχες οἰκονομικές προϋποθέσεις.

Ἡ δράση του αὐτή και τό θαυμαστό ἔργο του σ' ὅλους τούς τομεῖς ἦταν πολύ φυσικό νά ἐξεγείρει τίς Τουρκικές ἀρχές. Τοπικοί τουρκικοί παράγοντες σέ ἀγαστή συνεργασία μέ τήν Ὑψηλή Πύλη δέν ἄργησαν νά ἐπιζητοῦν εὐκαιρίες και ἀφορμές, γιά νά τόν ἀπομακρύνουν ἀπό τή Δράμα ἢ ἀκόμη και νά ἐγκληματήσουν εἰς βάρος του.

Ἡ ἀφορμή δίνεται τόν Αὐγούστο τοῦ 1907, ὅταν οἱ Τοῦρκοι πετυχαίνουν ἀπό λάθος ὑπαλλήλου τῆς Μητροπόλεως νά κατάσχουν τήν ἐμπιστευτική ἀλληλογραφία τοῦ Μητροπολίτη. Ἡ Ὑψηλή Πύλη, στήν ὁποία διαβιβάστηκε ἡ ἀλληλογραφία αὐτή, πιέζει τό Πατριαρχεῖο νά τόν ἀπομακρύνει. Τήν περίοδο αὐτή γίνονται και ἀπόπειρες κατά τῆς ζωῆς του. Ὁ Μητροπολίτης συνεχίζει ἀπτόητος τό δημιουργικό του ἔργο. Παράλληλα ἀπευθύνεται και στούς ἰσχυρούς τῆς γῆς και ζητεῖ βοήθεια, γιά νά γαληνέψει ἡ περιοχή. Ἡ προσπάθειά του ἐκπλήσσει τόν κόσμο. Ἀλλά προκαλεῖ «τό μῖσος τῶν ἐναντίων» και «τόν φθόνον ἀρχόντων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης». Αἱ δόλια ἐνεργεῖα των εὐρίσκουν ἀνταπόκριση στήν Ὑψηλή Πύλη και ὁ Χρυσόστομος ἀπελαύνεται ἀπό τή Δράμα». ²⁰

Τό πρωῖ τῆς 30ης Αὐγούστου ἡ Δράμα πενθεῖ. Ὁ Δεσπότης τελεῖ τήν τελευταία του λειτουργία. Στό τέλος της ἀποχαιρετᾷ τόν κόσμο, πού κλαίει μέ λυγμούς. Χιλιάδες λαοῦ ἀπό τή Δράμα και ἀπ' ὅλη τήν ἐπαρχία τόν συνοδεύουν μέχρι τό τραῖνο. Μέσα στό σπαραγμό και τό θρῆνο ὁ δημογέροντας Νίκας δίνει ἕνα αἰσιόδοξο μήνυμα γιά τόν τόπο, ἀλλά και μιά ἐπιβεβαίωση γιά τή δημιουργική καρποφορία τῆς πενταετοῦς διακονίας τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου στή Δράμα: «Δέσποτα, μᾶς παρέλαβες λαγούς και μᾶς ἔκανες λιοντάρια. Μένε ἡσυχος. Θά μείνουμε πιστοί. Θά γίνει τό θέλημά σου».

¹⁹ Γ. Γαλίτη, ὀ. π., σελ. 469

²⁰ Γ. Μυλωνᾶ, Ἀκαδημαϊκοῦ, «Ὁ Ἐθνομάρτυς Χρυσόστομος, Μητροπολίτης Σμύρνης», Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 576-1982, Τεῦχος δεῦτερον, σελ. 631

Τὴν ἐπομένη ὁ Χρυσόστομος γίνεται δεκτὸς μὲ παλλαϊκὴ ὑποδοχὴ στὴ Θεσσαλονίκη. Καὶ ἐκεῖ ὁμως δὲν τὸν θέλει ἡ Ὑψηλὴ Πύλη. Ἔτσι τὸ Πατριαρχεῖο δίνει ἐντολὴ νὰ μεταβεῖ στὴν πατρίδα του, τὴν Τρίγλια. Καὶ ἐδῶ δὲν μένει ἀργός. Κάνει ἔργο. «Μεταξὺ ἄλλων ἔχτισε κτίριο γιὰ τὴ στέγαση τῶν σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων, περικαλλῆ ναό, νεκροταφεῖο, γυμναστήριο, ἴδρυσε τουρκικὸ σχολεῖο γιὰ τοὺς λίγους Τούρκους συμπατριῶτες του, μεταξουργεῖο, φιλόπτωχο ἀδελφότητα, μουσικὸ σύλλογο μὲ πλήρη ὀρχήστρα. Τὴν Κυριακὴ κήρυττε, τὰ βράδουα δίδασκε βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ ὅλη τὴν ἡμέρα περιήρχετο τὰ σχολεῖα, τὰ ἐργαστήρια καὶ τοὺς ἀγρούς καὶ κατηχοῦσε, δίδασκε καὶ νουθετοῦσε».²¹

Πρὶν κλείσει χρόνος, χορηγεῖται γενικὴ ἀμνηστία καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐπιστρέφει στὴ Δράμα. Ἀρχίζει πάλι τὸ ἔργο του, γρήγορα ὁμως διαπιστώνει πὼς τίποτε δὲν ἄλλαξε στὴ νοοτροπία τῶν Τούρκων ἀπέναντί του. Ἀρχίζουν οἱ διωγμοί, οἱ ἀπαγορεύσεις τῶν περιοδειῶν του καὶ τελικῶς ἀκολουθεῖ μετὰ ἕνα χρόνο ἡ δευτέρη ἐξορία του στὴν Τρίγλια, πού δὲν τὸν ξαναφέρνει ποτέ πιά στὴν ἀγαπημένη του Δράμα.

«Ἄν καὶ δὲν εὐτύχησε ὁ ἴδιος νὰ ζήσει ὡς μητροπολίτης Δράμας τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς μητροπόλεως του, πού πραγματοποιήθηκε τρία χρόνια μετὰ τὴν ἐκλογή του ὡς μητροπολίτου Σμύρνης, ἡ προσφορά καὶ ἡ συμβολὴ του σ' αὐτὴν ὑπῆρξε πολὺτιμη καὶ ὁμολογεῖται ἀπ' ὅλους, ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὰ γεγονότα τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιόδου. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου εἶναι καὶ θὰ παραμείνει αἰώνια στὴ Δράμα καὶ τὴ Μητρόπολή της καὶ οἱ πιστοὶ θὰ ζητοῦν τίς «πρεσβεῖες» του γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν πρόοδο αὐτοῦ τοῦ τόπου».²²

Η. Μητροπολίτης Σμύρνης

Ὁ Μάρτιος τοῦ 1910 ἀποτελεῖ φωτεινὸ ὄροσημο καὶ ἀνανεωτικὸ καὶ δημιουργικὸ σταθμὸ τῆς ποιμαντικῆς διακονίας τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ Σύνοδος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὸν ἐξέλεξε παμψηφεί ὡς Μητροπολίτη τῆς ἱστορικῆς μητροπόλεως Σμύρνης. Τῆς μητροπόλεως ἐκείνης, πού λάμπρυνε καὶ καθάγιασε μὲ τὸ μαρτύριό του ὁ ἱερός Πολύκαρπος τὸ ἔτος 167, στὴν ἀρχὴ τῆς σειρᾶς τῶν ἁγίων ποιμεναρχῶν της, μιᾶς σειρᾶς πού κατὰ θεία παραχώρηση καὶ εὐδοκία ἐπρόκειτο νὰ τὴν κατακλείσει μὲ τὸ αἷμα του ὁ ἅγιος Χρυσόστομος.

Ἡ Σμύρνη παραληρεῖ ἀπὸ ἐνθουσιασμό, μόλις ἔφτασε ἡ ἀγγελία τῆς ἐκλογῆς. Ὁ Χρυσόστομος ἀποβιβάζεται στὴν προκυμαία τῆς Σμύρνης τὴν 10^{ην} Μαΐου τοῦ 1910, ὅπου τὸν ἀναμένει θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ. Τὸ παραληροῦν πλῆθος ψάλλει ὕμνους, χειροκροτεῖ, καὶ ζητωκραυγάζει συνεχῶς.

«Στὸ βαρυσήμαντο ἐνθρονιστήριο λόγο του προβαίνει σὲ ἔκθεση τῶν μεγαλεπίβολων σχεδίων πού ἔχει γιὰ τὸ μέλλον, σχεδίων ἀνταξίων τοῦ παρελθόντος του καὶ τοῦ μεγαλοπράγμονος χαρακτῆρος του. Στίς «προγραμματικὲς του δηλώσεις» καθορίζει τὸ τρίπτυχο τῶν σκοπῶν του, πού εἶναι ἡ προαγωγή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, τῆς παιδείας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης. Καὶ γιὰ μὲν τὸ πρῶτο ζητεῖ καὶ ὑπόσχεται ζωντάνεμα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν, προαγωγή τοῦ κηρύγματος, μόρφωση τοῦ κλήρου, προστασία τῆς Ὁρθοδόξου συνειδήσεως καὶ ἄμυνα κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ, πού ὅπως γνωρίζουμε εἶχε ἔξαρση τὸν καιρὸ ἐκεῖνο.

²¹ Γ.Γαλίτη, ὀ. π., σελ. 472

²² Διονυσίου Κυράτσου, Μητροπολίτου Δράμας, «Ἱστορία τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Δράμας», σελ. 165

Γιά τήν παιδεία, ἀφοῦ ἐκθέτει τά σχέδιά του γιά τήν ἴδρυση σχολῶν ἐμπορικῶν, τεχνικῶν καί ξένων γλωσσῶν, τονίζει τήν ἀνάγκη νά προσεχθεῖ καί ἡ μόρφωση τοῦ χαρακτήρα, μαζί μέ τή γυμναστική καί τή φυσική ζωή... Γιά τά ἔργα κοινωνικῆς προνοίας, ἀφοῦ ἐκθέτει τά μεγαλεπίβολα σχέδιά του, ἐπιλέγει τά ἐξῆς φωτισμένα λόγια, πού δείχνουν τή προηγμένη κοινωνική του συνείδηση, λόγια πού προϋποθέτουν βαθειά γνώση τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καί πολύ προοδευτικές κοινωνικές ἀντιλήψεις: «Τό παλαιόν σύστημα τῆς παροχῆς ἐλεημοσύνης εἰς τοὺς πτωχοὺς εἶναι ἔωλος καί ἐσκωριασμένη συνήθεια, ἡ ὁποία μόνον τήν ἐπαγγελματικήν ἐπαίτειαν εὐνοεῖ καί ἀναπτύσσει. Ὁ σημερινός ἄνθρωπος πρέπει νά μάθῃ νά ἀνακουφίζεται ἐξ ἑαυτοῦ διά τῆς συναδελφώσεως καί τῆς ἀλληλεγγύης, αἵτινες παρέχουσιν εἰς τόν προσεταιριζόμενον, ὅταν ἀσθενεῖ, νοσηλείαν καί τροφήν, καί εἰς τά τέκνα του ἐργασίαν καί προστασίαν, ὅταν τύχῃ ὑπό τό πλῆγμα ἀπροόπτου δυστυχήματος. Πέριξ του ὀφείλει μόνος του ὁ ἐργάτης καί βιοπαλαιστής, διά τῆς ἀλληλεγγύης τῶν συναδέλφων του δίκτυον ἀσφαλιστικόν τοιοῦτον, ὥστε νά προστατεύῃ αὐτόν καί νά ἀνακουφίξῃ εἰς τὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας του. Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθῆς ἐλεημοσύνη καί ἡ ἀληθῆς φιланθρωπία».

Λόγια ἐνός πραγματικά ἀληθινοῦ ἡγέτη, ἐνός κοινωνικοῦ ἀναμορφωτῆ, ἐνός Μεγάλου Βασιλείου στόν εἰκοστό αἰῶνα, μέ σαφεῖς καί ξεκαθαρισμένες θέσεις καί στόχους κοινωνικῆς ἀναμόρφωσης». ²³

Καί βεβαίως ὅλα αὐτά δέ μένουν ὡς σχήματα ρητορικά καί ὑποσχέσεις ἀνεκπλήρωτες. Ἀπό τήν ἐπομένη μέρα ἀρχίζει ὁ νέος Μητροπολίτης Σμύρνης τήν ἐφαρμογή τοῦ δημιουργικοῦ του ἔργου. Ὅπως ἔγραφε ὁ Σπύρος Μελάς: «τό μητροπολιτικό γραφεῖο του δέν ἦταν ἀπλῶς συνοδικό, ἦταν Ὑπουργεῖο Προνοίας». ²⁴

Ὁ ἀκαδημαϊκός Γεώργιος Μυλωνᾶς ἀναφέρει: «Διά τόν Χρυσόστομον τό «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» δέν ἦτο ρητορική φράση καί μόνον· τήν μετουσιώνει σέ ἔργα καί, ὅπως ἔγραψεν ὁ ἀείμνηστος ἱστοριογράφος τῆς Σμύρνης Χρῆστος Σολομωνίδης, «δέν σκορπᾶ εὐλογίες μόνο μέ τά δύο του δάκτυλα, σκορπᾶ μέ τά δύο του χέρια πλούσιες καλωσύνες καί εὐεργεσίες». Μέ τό ἀντιφθέγγισμα τῆς καλωσύνης πού τόν χαρακτηρίζει, βρίσκεται στό πλευρό τοῦ πάσχοντος, γιά νά τόν παρηγορήσῃ καί νά τοῦ ἐμπνεύσῃ ἐλπίδα καί θάρρος». Εἶναι ὁ ἀληθινός ἀντιπρόσωπος στή γῆ τοῦ Θεοῦ τῆς Ἀγάπης, τοῦ Θεοῦ τῆς Καλωσύνης, τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἐλέους. Καί τήν ἀγάπη αὐτή ἐμφυσᾷ στήν καρδιά τοῦ ποιμνίου του, πού πρόθυμα σπεύδει νά συντρέξῃ τό θεῖο του ἔργο τῆς Ἀγαθοεργίας». ²⁵

Καί πράγματι, ὡς ἀληθινός ἐπίσκοπος, πού βρισκόταν «εἰς τόπον καί τύπον Χριστοῦ», δέν περιορίστηκε μόνο στό νά καταρτίζει πνευματικῶς τό ποιμνίό του. «Ἐνδιαφέρθηκε ἐξίσου γιά τίς ὑλικές ἀνάγκες τοῦ λαοῦ του καί γιά τά προβλήματα τῶν ἀδελφῶν του, πού περνοῦσαν παντοειδεῖς δυσκολίες καί συμφορές. Οἱ νέοι, τά ὄρφανά, οἱ ἀσθενεῖς, οἱ γέροντες, οἱ ἄστεγοι, οἱ πρόσφυγες, ὅλοι τους γνώρισαν στήν πράξη τό φιλόανθρωπο ἔργο τῆς Ἐκκλησίας μέσα στά κοινωφελῆ ἰδρύματα πού ἐμπνεύστηκε καί δημιούργησε ὁ ἱεράρχης «ἐργαζόμενος τό ἀγαθόν πρός πάντας» ²⁶ ἀδιακρίτως ἐθνικότητας καί θρησκευάματος. Ἡ φιλόανθρωπη στάση του ἀπέναντι στοὺς Τούρκους τήν

²³ Γ. Γαλίτη, ὁ. π., σελ. 473 - 474

²⁴ Γ. Γαλίτης, ὁ. π., σελ. 474

²⁵ Γ. Μυλωνᾶ, ὁ. π., σελ. 634

²⁶ Γαλάτας 6,10

έπομένη τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Σμύρνης ἀπό τόν Ἑλληνικό στρατό (2 Μαΐου 1919) δείχνει πῶς βίωνε τή χριστιανική ἀγάπη ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης». ²⁷

Ἡ φιλόνηρωπη αὐτή στάση τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου ὁμως καί πρὸς αὐτούς τούς ἐχθρούς τῆς πατρίδος, δέν σήμαινε πῶς ἔπαυσε νά ἐνδιαφέρεται καί νά συμπάσχει γιά τὰ ἐθνικά θέματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πολύ ὀρθά ἔχει γραφεῖ «πῶς δέν πρέπει νά θεωρηθεῖ ὑπερβολή, ἀπεναντίας εἶναι γεγονός, πού ἐπιβεβαιώνεται ἀπ’ ὅλους τούς συγχρόνους του καί ἀπό τὰ κείμενα, πῶς στή Σμύρνη ὁ Χρυσόστομος ἀναδείχθηκε ἀληθινός μάρτυρας τῶν δικαίων τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὰ ἔθνη καί πρωτοπόρος τοῦ ἀγῶνα γιά τήν πλήρη καί ὀριστική ἐθνική ἀποκατάσταση τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ ἀγάπη του γιά τήν πατρίδα ἔπνιγε κάθε ἄλλο αἶσθημα, συχνά καί αὐτήν τή λογική». ²⁸

Τό τεράστιο ποιμαντικό του ἔργο, πού διακρινόταν ἀπό μιά ἀπεριόριστη φιλόνηρωπη διάθεση καί ἀπό ἕνα διαρκές ἐνδιαφέρον γιά τὰ ἐθνικά θέματα, δέν ἄργησαν νά προξενήσουν καί ἐδῶ στή Σμύρνη τίς ἀντιδράσεις τῶν Τουρκοκῶν ἀρχῶν. Στίς 20 Αὐγούστου τοῦ 1914 οἱ Τοῦρκοι τόν ἀπέλασαν μέ βίαιο τρόπο στήν Κωνσταντινούπολη. Τέσσερα χρόνια καί τέσσερις μῆνες ἔμεινε ὁ ἅγιος στήν ἐξορία του αὐτή. Τό χαρακτηριστικό ὁμως καί στήν περίπτωση αὐτή εἶναι πῶς καί ἐδῶ δέν μένει ἀδρανῆς. Μερμινα ἀδιάκοπα γιά τό ποιμνίό του καί γιά τὰ διωκόμενα πνευματικά του παιδιά. Μέ τή λήξη τοῦ παγκοσμίου πολέμου τό 1918, πού ἀρχίζει νά χαράζει ἡ αὐγή τῆς ἐλευθερίας γιά τήν Ἰωνία, ὁ ἐξόριστος Χρυσόστομος ἐπιστρέφει κοντά στό ποιμνίό του καί ἀρχίζει ξανά τό δημιουργικό του ἔργο.

Τήν 1^η Μαΐου τοῦ 1919, ἡ εἶδηση πῶς θά ἔρθει ὁ ἑλληνικός στρατός φτάνει στή Σμύρνη. Τήν ἐπομένη ὁ Μητροπολίτης μέ τούς ἱερεῖς καί ὄλο τό Σμυρναϊκό λαό, μέ ἐξαπτέρυγα καί Ἑλληνικές σημαῖες ὑποδέχονται τούς ἐλευθερωτές. Ὁ Δεσπότης γονατίζει καί κλαίγοντας εὐλογεῖ. Ὅλοι κλαῖνε. Ἡ ὥρα τοῦ λυτρωμοῦ ἔφτασε. Ἐορταστικά χτυποῦν οἱ καμπάνες ὄλων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Σμύρνης καί τῶν προαστίων. Ὁ Χρυσόστομος ἐξαῦλωμένος ψάλλει ἀναστάσιμα τροπάρια καί φιλεῖ τό τιμημένο Ἐθνικό Σύμβολο.

Μετά τούς πανηγυρισμούς καί τίς ἐορταστικές ἐκδηλώσεις γιά τό μεγάλο γεγονός τῆς ἐλευθερίας, ὁ Δεσπότης συνεχίζει τό ἐκκλησιαστικό καί πατριωτικό του ἔργο. «Ὁ ἀείμνηστος καθηγητής Λεωνίδας Φιλιππίδης, πού εἶχε τήν εὐλογία νά ὑπηρετήσῃ τόν Μητροπολίτη Χρυσόστομο ὡς ἰδιαιτέρος γραμματέας του, γράφει: Ἀπό τίς πέντε τό πρωί ὁ Χρυσόστομος ἦτο εἰς τό γραφεῖον του καί ἀπό τήν ὥραν ἐκείνην μέχρι «βαθείας νυκτός» εἰργάζετο ἀκατάπαυστα. Μυριάδες λαοῦ μέ σοβαράς ἀνάγκας παρήλαυναν πρό τοῦ γραφείου του ἐκείνου, ἀνέφεραν τὰ προβλήματά των καί ἐξελιπάρουν τήν βοήθειαν τοῦ Δεσπότη. Ἀπό τούς ἐπισκέπτας του οἱ περισσότεροι ἦσαν πρόσφυγες, πού ἀπ’ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας εἶχαν καταφύγει στήν Σμύρνη κατά τήν δευτέραν καταστροφικήν δεκαετίαν τοῦ 1900. Ὅλους τούς ἄκουε μέ καλοσύνη, μέ λίγα λόγια τούς ἐνεθάρρυνε καί μέ ἀπλωσιά ἐμοίραζε τή βοήθειά του. Κανείς δέν ἔφευγε παραπονούμενος ἀπό τό Συνοδικό του. Καί ὅταν τὰ οἰκονομικά μέσα, ὄχι μόνο τῆς Μητροπόλεως ἀλλά καί τὰ ἰδικά του ἐξαντλοῦντο, ἔδιδε τότε σ’ ὅσους ὑπελείποντο τὰ περίφημα σημειώματά του, «τά μπιλετάκια» μέ τό δικέφαλο

---

²⁷ Ν. Βικέτου, γενικοῦ γραμματέως «Ἐνώσεως Σμυρναίων», «Ἡ ἀγιότητα τοῦ Χρυσοστόμου Σμύρνης καί ἡ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας», σελ.21

²⁸ Ν. Βικέτου, ὁ. π., σελ. 24

αετό στην κορφή και την υπογραφή του στό τέλος, παρακαλώντας πλουσίους εμπόρους να δώσουν ορισμένη βοήθεια στους « έπιφέροντας δυστυχούντας» ».²⁹

Άλλοίμονον όμως! Τό δημιουργικό έργο του άγιου, δυστυχώς, μέ τίς τόσο εύνοϊκές συνθηκές τής έλευθερης πατρίδος δέν είχε μεγάλη διάρκεια. Όσο άλλωστε χρονικό διάστημα κράτησαν οι ήμέρες τής εύτυχίας, δέν έμειναν άνεφέλες. Καθημερινά δηλητηριάζονται από τίς τουλάχιστον άστοχες και άνεξήγητες έέργειες κάποιων κακών Έλλήνων, πού προετοιμάζουν τήν κατάρρευση και όδηγοϋν στή Μικρασιατική καταστροφή. Στο διάστημα αυτό ό Χρυσόστομος προσπαθει να προλάβει ό,τι είναι δυνατόν. Έβλεπε τή διχόνοια να όγκοϋται μεταξύ των Έλλήνων μαχητών, παρ' όλες τίς λαμπρές νίκες στά πεδία του πολέμου. Παραινεί, κηρύττει τήν όμόνοια προς όλους. Άνασυνιστά τήν Παμμικρασιατική άμυνα. Ίδρύει ταμείο βοηθείας του άγώνα μέ πρώτα έσοδα τά καντήλια και τά σκεϋή των ναών. Γράφει άκούραστα προς τούς ταγούς τέως Συμμάχους και ζητεί τήν άπόδοση δικαιοσύνης. Ήταν όμως άργά πιά. Τίποτα δέν μπορούσε να σταματήσει τίς συνέπειες τής ήττας. Στρατιές προσφύγων καταφθάνουν καθημερινά τόν έφιαλτικό έκείνο Αύγουστο του 1922. Ό Χρυσόστομος κάνει ό,τι μπορει για τήν προστασία τους. Οι πάντες προσπαθοϋν να έπιβιβαστοϋν σε ό,τιδήποτε πλωτό μέσο, πού να μπορει να τούς όδηγήσει μακριά από τήν κόλαση τής καταστροφής πού έρχόταν.

Θ. Τό μαρτύριο του άγιου

Ό μόνος πού μένει για να στηρίξει, να ένθαρρύνει, να βοηθήσει και να προστατεύσει είναι ό Δεσπότης. Ό Άμερικανός Πρόξενος Χόρτων του προτείνει: «Κινδυνεύει ή ζωή σας. Στην προκυμαία είναι πλευρισμένο ένα Άμερικανικό άντιτορπιλικό. Θα σας συνοδεύσω έως εκεί, για να έπιβιβασθήτε ασφαλώς». Ό Δεσπότης εύχαριστεί, αλλά άρνείται. «Παράδοσις του έθνους και τής Έκκλησίας μας δέν είναι ή φυγή έν όψει κινδύνου, άλλ' ό άγών μέχρις έσχάτων και ή θυσία. Έάν μέν ό έχθρός φεισθή του ποιμνίου μου, ποίος θα τό περιθάλη; Έάν δέ τοϋτο σφαγή, πώς ήμπορω να έπιζήσω; Είτε δέ έν συμβει, είτε τό άλλο, ή θέσις μου είναι έδω, μαζί μέ τό ποιμνιόν μου». Ό Αρχιεπίσκοπος των Καθολικών τής Σμύρνης τόν έξορκίζει να άναχωρήσει μαζί του. Ό Γάλλος Πρόξενος του προσφέρει άσυλο στο Προξενείο του. Συμρναίοι προύχοντες προσπαθοϋν να τόν πείσουν να φύγει. Ό Ποιμενάρχης δείχνει τά τρομοκρατημένα πλήθη, πού συνωθοϋνται στην αύλή του ναού τής άγίας Φωτεινής και μέ δάκρυα στά μάτια ανακράζει: «Νά φύγω; Και τό ποιμνιό μου αυτό πού θα τό αφήσω;»³⁰

Η άκαμπτη και σταθερή αύτή στάση του να παραμείνει κοντά στο ποιμνιό του θα έχει ως άποτέλεσμα και τόν προσωπικό του μαρτυρικό θάνατο, πού ήλθε να έπισφραγίσει τήν όλη σταυρική του πορεία, αλλά και να τόν καταξιώσει ως άγιο, ή δέ θυσία του «υπέρ πίστεως και πατρίδος» να τόν έπιβάλει στή συνείδηση του πληρώματος τής Έκκλησίας του Χριστού ως Έθνομάρτυρα-Νεομάρτυρα-Ίερομάρτυρα, ισάξιο κατά πάντα μέ τόν άοίδιμο προκάτοχό του, τόν Οίκουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο τόν Ε' και τούς άλλους Νεομάρτυρες τής Έκκλησίας.

Η ιδέα του μαρτυρίου τόν διακατέχει σ' όλο τό διάστημα τής άρχιερατικής του ζωής. Πολλά είναι τά στοιχειά έκείνα πού έπιβεβαιώνουν αύτή τή διάθεσή του. Ένδεικτικώς να άναφέρουμε ένα περιστατικό από τή διακονία του στή Μητρόπολη τής Δράμας. Όταν προαισθάνεται δυσμενή τή μετακίνησή

²⁹ Γ.Μυλωνά, ό. π., σελ. 642

³⁰ Γ.Μυλωνά, ό. π., σελ. 646

του από τή Μητρόπολη τῆς Δράμας, γιατί θεωρεῖται ἀνεπιθύμητος ἀπό τήν Ὑψηλή Πύλη, γράφει στόν Ἀρμάνδο Ποττέν, ἐπιτετραμμένο τῆς Ἑλλάδος στήν Κων/πολη καί ἀργότερα Πρόξενο στή Σμύρνη: «Περιεκυκλώθην ὑπό πληθούς κυνῶν καί σπεῖρα κακῶν ζητεῖ τήν κεφαλὴν μου. Ἄγγλοι καί Γάλλοι εἰς οὐς οὐδέν κακόν ἐπράξαμεν, ἀτιμάζοντες τὰ ἔθνη τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουσι, πιέζουσι τόν Βεζύρη, κακῶς ἄλλωστε διατεθειμένον ἔναντι ἡμῶν, ἵνα ζητήσῃ οὗτος τήν καθαίρεσιν καί τήν ἐκ Δράμας ἀπομάκρυνσίν μου..... Σᾶς παρακαλῶ ἐν ὀνόματι τῆς φιλίας μας, ἐν ὀνόματι τῶν πόνων καί τῶν θλίψεων οὐς ἐδοκίμασα ἐνταῦθα ἐπὶ πέντε ἔτη, ἵνα ἐνεργήσῃτε δραστηρίως διὰ τόν ὑμέτερον φίλον. Καί ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τό πᾶν ἤθελε ἀπολεσθῆ δι' ἐμέ, ὅσον ἀφορᾷ τήν Δράμαν, ἐνεργήσατε ἵνα μετατεθῶ εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπως τούλάχιστον δυνηθῶ νά ἀγωνισθῶ ἐκ νέου ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τοῦ πυρός καί ἐν ἣ περιπτώσει ἤθελον πέσει, νά πέσω τούλάχιστον ὡς ἀετός καί οὐχί νά ἀποθάνω ὡς ὄρνις ἐν τινι ὀρνιθῶνι τῆς Ἀνατολῆς ἢ ἀλλαχοῦ.

- Ἐννοεῖτε, ἀγαπητέ μου, τί σᾶς ζητῶ; Ἐνα Σταυρόν, ἀλλ' ἕνα Μεγάλον Σταυρόν, ἕνα Σταυρόν ἐπὶ τοῦ ὁποίου θά δοκιμάσω εὐχαρίστησιν καθηλούμενος, καί μή ἔχων ἕτερόν τι νά δώσω πρός σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας λατρευτῆς πατρίδος, ἄς δώσω τό αἷμα μου. Οὕτως ἐννοῶ τό ἐπ' ἐμοί τήν ζωὴν καί τήν ἀρχιερωσύνην».³¹

Τήν Ἐπισκοπική του διακονία πρῶτα στή Μητρόπολη Δράμας καί στή συνέχεια στή Μητρόπολη Σμύρνης τήν ἀσκοῦσε πάντα μέ τήν ἀναζήτησιν τοῦ «Μεγάλου Σταυροῦ» καί τή διάθεσιν νά προσφέρει τό αἷμα του «πρός σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας λατρευτῆς πατρίδος». Πού ἡ πατρίδα μέ τὰ δεδομένα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ταυτιζόταν ἀπόλυτα μέ τό «λαό τοῦ Θεοῦ», δηλαδή, μέ τό ποιμνίό του.

Καί ἡ στιγμή νά σηκώσει «τόν Μεγάλο Σταυρό» ἔφτασε. Μέ τήν ἐπανακατάληψιν τῆς Σμύρνης ἀπό τοὺς Τούρκους ὁ Χρυσόστομος προσάγεται μπροστά στό Νουρεντίν, τόν αἰμοβόρο Τοῦρκο στρατιωτικό διοικητή. Αὐτός, ἀφοῦ τόν ἔβρισε χυδαῖα, τόν παραδίδει ἄκριτο, ἀδίκαστο, ἀνυπεράσπιστο, βορά στά ἄγρια τουρκικά στίφη. Γιά τό μαρτυρικό του τέλος ὑπάρχουν πολλές μαρτυρίες, πού ἡ μία συμπληρώνει τήν ἄλλη.³² Ὅμως ὅλες συμπύπτουν πῶς τό μαρτυρικό του τέλος ὑπῆρξε ὀσιακό, πού θυμίζει μαρτύριο ἱερομαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας ὄλων τῶν αἰώνων. « Ὁ μαινόμενος ὄχλος τόν ὑβρίζει, τόν χλευάζει, τόν φτύνει. Τόν σέρνει ἀπό τὰ γένηια, τοῦ τὰ ξεριζώνει. Καρφώνουν πέταλα στά πόδια του, τοῦ βάζουν σαμάρι στήν πλάτη καί τόν περιφέρουν στίς τουρκικές συνοικίες. Μέ ξιφολόγη τοῦ βγάζουν τὰ μάτια, τοῦ κόβουν τὰ αὐτιά, τή γλῶσσα, τή μύτη, τὰ χέρια, τόν μαχαιρώνουν. Χιλιάδες χέρια βυθίζονται στίς σάρκες του. Σέρνουν τό πτώμα στό δρόμο, τό διαμελίζουν κι ὅ,τι ἀπομένει τό ρίχνουν στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Μέλη. Τό κεφάλι του, μπηγμένο στήν πατερίτσα του, τό περιφέρουν στοὺς τουρκομαχαλάδες. Τά μουσικά ὄργανα παίζουν θριαμβευτικά ἐμβατήρια. Ὁ ὄχλος ἀλαλάζει. Σέ ἡλικία 54 ἐτῶν, ὁ πολύπλευρος ἀγώνας του γιά τήν Ἐκκλησία, γιά τό ποιμνίό του, γιά τό Ἔθνος, ἐπισφραγίσθηκε μέ τήν ὑπέρτατη θυσία τῆς ζωῆς του. Νεκρός, ἄταφος, δέν χρειάσθηκε τάφο, γιατί ζεῖ καί θά ζεῖ αἰώνια στίς καρδιές τῶν πανελλήνων».³³

Ὅμως ὁ ἅγιος ἐθνοἱερομάρτυρας Χρυσόστομος ζεῖ καί θά ζεῖ αἰώνιως καί μέσα στήν ἀτελεύτητη μακαριότητα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ ἔχοντας παρρησίαν ἐνώπιον τοῦ Θρόνου τοῦ δικαιοκρίτου καί ἀπείρως φιλεύσπλαχνου

³¹ Χρυσόστομου Καλαφάτη, Μητροπολίτου Δράμας, «Ἐκθέσεις περὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος 1903-1907», σελ. 86-87

³² Χ.Σολομωνίδη, ὁ. π., τόμος Β', σελ. 127

³³ Γ.Γαλίτη, ὁ. π., σελ. 479-480

Θεοῦ θά πρεσβεύει καί ὑπέρ ἡμῶν. Ἡ μνήμη τῶν πανελλήνων ἅς συνοδεύεται καί μέ τήν ἐπίκληση τοῦ ἁγίου ὀνόματός του νά «πρεσβεύη καί ὑπέρ τοῦ Γένους ἡμῶν». Ἀμήν.